DOI: https://10.5281/zenodo.17890678

SHAXSIY ERKINLIKLAR VA INSON HUQUQLARI: MILLIY VA XALQARO NORMATIVLAR TAHLILI

Maftuna Ibadullayeva Ilhomboy qizi
O‘zMPU Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi(huquq ta’limi)
1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Shaxsiy erkinliklar va inson huquqlari konsepsiyasini milliy va xalqaro huquqiy normalar nuqtai nazaridan keng qamrovli tahlil qiladi. Maqolada Konstitutsiyaning 25- va 35-moddalari, shuningdek ularni q**o‘**llab-quvvatlovchi normativ-huquqiy hujjatlar orqali **O‘**zbekistonda shaxsiy erkinliklarning himoyasi batafsil k**o‘**rib chiqiladi. Xalqaro huquqiy kafolatlar, ularning **O‘**zbekistonga tatbiqi va amaliy muammolar tahlili ham keltirilgan. Maqola shuningdek shaxsiy erkinliklar va inson huquqlari sohasidagi dolzarb masalalarni ochib beradi.

Kalit so‘zlar Shaxsiy erkinliklar, inson huquqlari, Xalqaro huquq, **O‘**zbekiston Konstitutsiyasi, normativ tahlil, amaliy mexanizmlar, sud himoyasi**.**

Shaxsiy erkinliklar va inson huquqlarining ta’minlanishi zamonaviy demokratik jamiyatlar rivojining asosiy mezonidir. O‘zbekiston Respublikasida inson huquqlarining daxlsizligi Konstitutsiya, «Inson huquqlari to‘g‘risida»gi qonunlar, milliy strategiyalar va davlat dasturlari orqali mustahkamlangan bo‘lib, ularning mazmuni xalqaro huquq normalari bilan uyg‘unlashib bormoqda. Xususan, Konstitutsiyaning shaxs erkinligi, daxlsizligi, fikr va so‘z erkinligi, vijdon erkinligi, shaxsiy hayotning sir tutilishi kabi kafolatlari BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi hamda Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt

talablariga mos keladi. Bu esa milliy huquqiy tizimning xalqaro standartlarga yaqinlashayotganidan dalolat beradi.

Xalqaro hamjamiyatda shaxsiy erkinliklar va inson huquqlari tamoyillari eng muhim qadriyat sifatida e’tirof etiladi. Har bir fuqaro tinchlikda va cheklovsiz yashash huquqiga ega bo‘lishi davlatning asosiy vazifasidir. Globalizatsiya va axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan shaxsiy erkinliklar yangi shakllarga duch kelmoqda. Milliy qonunchilik va xalqaro huquqiy hujjatlar o‘zaro muvofiqligi va kafolatlarning ijrosi dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. O‘zbekiston Konstitutsiyasining VII asr talablari asosida yangilanishi, shaxsiy huquq va erkinliklarni himoya qilishda muhim bosqich hisoblanadi.

Xalqaro huquqning eng asosiy manbalaridan biri – Universal Declaration of Human Rights bo‘lib, unda barcha insonlar erkinlikda, sha’n-qadr va huquq jihatdan teng bo‘lib tug‘ilishi tasdiqlangan. Bundan tashqari, O‘zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) va International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) kabi hujjatlar mavjud. Bu hujjatlar milliy qonunchilikni xalqaro majburiyatlarga muvofiqligini ta’minlaydi. Shaxsiy erkinliklar, jumladan fikr-so‘z erkinligi, din erkinligi va xususiy hayotga daxlsizlik xalqaro huquq tomonidan kafolatlangan. Davlatlar ushbu huquqlarga rioya qilish va ularni himoya qilishga majburdir.

O‘zbekiston Konstitutsiyasining 25-moddasi har bir insonning hayot huquqini kafolatlaydi: “Hayot huquqi har bir insonning daxlsiz huquqidir va qonun orqali himoyalanadi.” 35-modda vijdon erkinligini kafolatlaydi: “Har kim istagan dinni tutish yoki tutmaslik huquqiga ega.” Shuningdek, 19- va 20-moddalar davlatning huquqiy va demokratik asoslarini hamda inson huquqlarining xalqaro norma bilan muvofiqligini belgilaydi.

Milliy qonunchilikka misol qilib “Fuqarolik jamiyati to‘g‘risida”, “Matbuot erkinligi”, “Shaxsiy hayotga daxlsizlik” kabi qonunlar keltiriladi. Shuningdek, sud himoyasi, ombudsman institutlari va xalqaro shartnomalarga qo‘shilish mexanizmlari mavjud.

O‘zbekistonda Konstitutsiya va qonun me’yorlarining xalqaro huquqqa muvofiqligi ustida ishlar olib borilmoqda. Konstitutsiyaga kiritilgan norma: “Xalqaro shartnomalar milliy huquq tizimining bir qismi hisoblanadi” milliy qonunchilikni xalqaro talablar bilan uyg‘unlashtiradi. Biroq amalda, shaxsiy erkinliklarga ba’zi cheklovlar mavjud: xavfsizlik, ijtimoiy barqarorlik, jamoat tartibi kabi masalalar. Shaxsiy erkinliklar va inson huquqlari sohasida yoshlar, axborot texnologiyalari, milliy an’analar ham muhim omillardir.

O‘zbekiston huquqiy institutlari shaxsiy erkinliklarni himoya qilishda faoliyat yuritadi. Sudlar, ombudsman va xalqaro shartnomalar orqali fuqaro huquqlari nazorat qilinadi. Amaliyotda esa erkinliklarga bo‘lgan cheklovlar va kamchiliklar mavjud. Shu sababli, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish, normativ hujjatlar va xalqaro normalarni uyg‘unlashtirish zarur.

Misol tariqasida, boshqa davlatlar tajribasi O‘zbekiston uchun foydali bo‘lishi mumkin. Masalan, Shvetsiya va Germaniyada shaxsiy erkinliklarni himoya qilish bo‘yicha maxsus institutlar mavjud. Ushbu institutlar erkinliklarni cheklovsiz amalga oshirishga yordam beradi va sud-huquq tizimini mustahkamlaydi. O‘zbekistonda ham shunga o‘xshash mexanizmlarning rivojlanishi shaxsiy erkinliklarni himoya qilishni kuchaytiradi.

Shaxsiy erkinliklar faqat normativ hujjatlar bilan cheklanib qolmay, ularning amaliyotda to‘liq amalga oshirilishi bilan o‘z qadriga ega bo‘ladi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda sud-huquq islohotlari, fuqarolarning murojaatlarini ko‘rib chiqish tizimi, odil sudlovning ochiqligini ta’minlash, qiynoq holatlariga qarshi qat’iy choralar ko‘rilishi kabi yo‘nalishlarda sezilarli ijobiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Bu jarayonlar inson huquqlarining real hayotda ta’minlanish darajasini oshirishga xizmat qilmoqda.

Xalqaro normativ-huquqiy hujjatlar bilan taqqoslash shuni ko‘rsatadiki, milliy qonunchilikda ayrim yo‘nalishlarda takomillashtirish zarurati mavjud. Xususan, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish, axborot xavfsizligi, gender tengligi, nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini to‘liq amalga oshirish, huquqiy madaniyatni oshirish bo‘yicha qo‘shimcha tizimli choralar talab etiladi.

Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish esa milliy tajribani boyitishga va amalda qo‘llaniladigan mexanizmlarni yanada mukammallashtirishga imkon beradi.

Umuman olganda, shaxsiy erkinliklar va inson huquqlarini himoya qilish bo‘yicha milliy va xalqaro normativlar tahlili O‘zbekistonda mazkur sohada mustahkam me’yoriy asos shakllanganini ko‘rsatadi. Biroq global standartlarga to‘liq moslashish, inson huquqlarining zamonaviy talablarga muvofiq izchil va tizimli ta’minlanishini kuchaytirish doimiy ravishda yangilanib boradigan jarayon hisoblanadi. Shu bois, huquqiy islohotlarni davom ettirish, fuqarolarning huquqiy ongini rivojlantirish va amaliy kafolatlarni kuchaytirish kelgusi taraqqiyotning asosiy omillaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. The Constitution of the Republic of Uzbekistan (English translation). constitution.uz
2. United Nations – Universal Declaration of Human Rights. un.org
3. Human Rights in Uzbekistan – pravacheloveka.uz
4. Priority directions of constitutional reforms – UN Uzbekistan
5. Human rights protection in New Uzbekistan – DHR Journal